

Waldorfpedagogiken – en helhetssyn på kunskap.

Ruhi Tyson

Waldorfpedagogiken, precis som antroposofin, har sin kunskapsteoretiska grund i Rudolf Steiners filosofiska arbeten. Till skillnad från den kognitivt meditativa (dvs. i någon mening kontemplativa men också dramatiska) ansats som filosofisk epistemologi kan sägas utgöra så är pedagogisk verksamhet även, och kanske huvudsakligen, en praktisk verksamhet.

Som praktisk verksamhet rör sig pedagogik in på områden som närmast är besläktade med det som Steiner kallar moralisk intuition, fantasi och teknik i *Frihetens filosofi*. Analogt med det så kan man tänka sig pedagogisk intuition, fantasi och teknik (Steiner talar också vid några tillfällen om att moralisk intuition motsvarar det inspirativa kunskapsstadiet och moralisk fantasi det imaginativa om man utgår från hans senare antroposofi). Det beror på att pedagogik i stor utsträckning också är en moralisk aktivitet: vi ingriper i barns och vuxnas biografier, ett ingrepp som kräver moraliskt omdöme i samtliga former (intuition, fantasi och teknik). Så som Steiner skildrar den moraliska intuitionen så härstammar alla våra stora etiska ideal ur moraliska intuitioner, ett exempel är den gyllene regeln: gör mot andra så som du vill att de ska göra mot dig. Oavsett om man har en omedelbar intuition eller utgår från en intuition som någon annan skildrat så är det aldrig entydigt hur en sådan intuition ska realiseras i ögonblickets konkreta situation. Varje allmänt påstående är så pass obestämt att det möjliggör en mångfald tolkningar. Här behövs det moralisk fantasi för att ge intuitionen en form eller gestalt som är relevant för ögonblicket. En person kan alltså ha hur många intuitioner som helst men ändå sakna den nödvändiga fantasin som behövs för att individualisera intuitionerna och i värsta fall så är fantasin så otillräcklig att en stor intuition förvandlas till något destruktivt i den gestalt som den ges. Slutligen krävs det också för det mesta vad Steiner kallar teknik och som i mer samtida termer kanske skulle betecknas med ett ord som skicklighet, dvs. förmåga att också i handling utföra vad man genom fantasin kommit fram till är en önskvärd handling. En person kan exempelvis veta mycket väl vad som behöver sägas i stunden men sakna de kommunikationsfärdigheter som krävs för att uttrycka det på det önskvärda sättet.

Följden av det här är att det centrala kunskapsgrunden eller källan för pedagoger är estetisk i Schillers mening (kanske också för filosofer, i *Frihetens filosofi* så framhåller Steiner filosofen som en begreppskonstnär i förordet till första upplagan 1894). Söker man efter en förståelse av varför estetisk verksamhet och estetiskt genomarbetade läroprocesser är viktiga i skola och lärarutbildningar så hittar man det här. Schiller likställer estetisk verksamhet med den vi ägnar oss åt i lekandet genom att kontrastera den med två ytterligheter, idé och materia, i vilka vi är ofria. Genom leken befriar vi det materiella, sinnliga, från dess tendens att upplösa vår individualitet i stundens intryck och det andligt-kognitiva från dess totala lagbundenhet. Detsamma sker i estetisk verksamhet. Det gäller bara att beakta att Schillers förståelse av det estetiska inte handlar om att avgränsa det från det sinnliga och det ideella utan snarare om att det befriar dem. Som Christian Rittlemeyer sammanfattande uttrycker det (2012, 110f): ”strävan efter den mest omfattande utsträckning och sensibilisering av

människans sinnliga sida och efter största möjliga intensivering av hennes förnuft (min översättning)".

Så som Schiller betraktar människan så är hennes egentliga väsen helt och hållet en verksamhet. Det vi upplever som vår identitet och personlighet är snarare resultatet av denna verksamhet och dess interaktion med vår kroppslighet/världen (det är inte så lätt att bestämma var kroppen slutar och världen tar vid och det är kanske inte ens rätt sorts fråga). Jag har behandlat den här frågan mer ingående i min Master-uppsats *Gränser* men det är i alla fall värt att poängtera att det just är i förväxlingen av identitet och estetiskt verksam individualitet som vi tenderar att möta definitioner av det mänskliga som hänvisar till rationalitet, godhet eller andra bestämda kvalitéer som tydligt utesluter folk. Oftast på moraliska- eller normalitetsgrunder (dvs. genom att utesluta de onda eller de sinnessjuka, dementa, funktionsnedsatta osv.).

Den estetiska verksamheten (som tillika är fri verksamhet) för till ett liv i tänkandet som möjliggör pedagogiska intuitioner.

Den utvecklar också den pedagogiska fantasiförmåga som behövs för att relatera en intuition till det praktiska livets enskildheter.

Den utgör också en väsentlig del av den pedagogiska teknik (kanske det vi annars betraktar som väsentliga delar av waldorfpedagogikens allmänna didaktik) som vi kan använda oss av i förverkligandet av det vi genom intuition och fantasi har funnit är rätt i relation till situationen. Jag menar detta både i allmänhet och i relation till ämnen eller arbetsuppgifter fundamentalt avhängig av estetiska tekniker som berättarkonst, gestaltungsformåga, känsla för rytm, sätt att introducera skönhetsupplevelser i arbeten, osv.

I synnerhet berättelsen spelar en central roll här både som pedagogisk teknik i utövande och som en förmedlare av praktisk kunskap (fantasi och teknik men även de levande begrepp som Steiner upprepat betonar som viktiga för lärare och andra). I den sistnämnda rollen så kan berättelser tagna ur sammanhang där pedagogisk fantasi och teknik tillsammans åstadkom något värt att berätta om, vara ett sätt att dela med sig av kunskap som är situationsbunden men samtidigt möjlig att genom tolkande (dvs. estetisk) verksamhet också överföra i förvandlad form till andra, liknande situationer.

Här blir det också tydligt att det finns två riktningar i kunskapsprocessen. Den ena går från intuition över fantasi till teknisk/didaktisk verksamhet. Den andra tar sin början i berättelser dvs. något som rör sig mellan att vara förstudier till imaginativ kunskap (ped. fantasi) till att vara ganska omfattande andliga bilder. Lyckas man hålla berättelsernas innehåll levande leder de vidare till de moraliska intuitioner ur vilka den verksamhet som låg till grund för berättelsen är hämtad. Samtidigt innehåller de en form av praktiskt kunnande (i vilket jag inbegriper både fantasi och teknik/didaktik) som genom berättelsen förs vidare.

Det ligger närmare till hands att i begynnelsen av något inleda en rörelse ur intuition till fantasi. I takt med att vi samlar mer och mer erfarenhet av hur dessa intuitioner konkretiserats så blir det möjligt att ur mångfalden av dagliga handlingar och erfarenheter artikulera berättelser som är urbildliga och samtidigt helt förbundna med en situation. Därför är det idag en annan situation än det var för nästan etthundra år sedan när den första Waldorfskolan grundades.

För att illustrera detta följer här ett exempel på en pedagogisk berättelse hämtad ur hantverksstödet på Kristofferskolan.

Det hela började med att en vän till skolan gav eleverna en flodbåt, en stor Verona som inspirerade alla hantverkare. Det finns en jaktbåt som ligger under arkitektkontoret som är helt färdig, allting seglen ligger däruppe, segel som är sytt, som är handgjort från början till slut.

Det började med nåt liknande:

-Vad vill du göra [fråga till hantverksstödelev]?

-Ingenting.

-Skulle du kunna tänka dig någonting?

-Ja jag skulle vilja bygga en båt.

-Då gör vi det.

-Va!! Jag fixar det aldrig.

-Nej men vi står samman.

Och plötsligt så tänder han, pratar med människor runt omkring, berättar om det omöjliga som han skall göra och ju längre han kommer ju mer fantastiskt tycker de att det är och sedan, plötsligt, vid ett tillfälle så blir det tyst för ingen vet hur man ska göra och då söker han för att hitta någon som ska kunna visa hur han skall nita, och sedan börjar han bli innovativ och leta efter tips och så får han tips och du vet ju hur föräldrarna fungerar eller hur? Min farsa känner någon som gör det där och det där och plötsligt är blygheten borta. Då känner en förälder någon som har byggt två båtar och hela den inåtböjda blygheten eller det där "jag fixar aldrig det", det är plötsligt en självklarhet, han ringer opp, han kommer överens om en tid, han ringer mig och vill låna nyckeln.

-Vad ska du med nyckeln till?

-Ja, Gellerstedt kommer och hjälper mig med att nita för han kan bara ställa upp på söndag förmiddag.

Söndag förmiddag! Om man hade sagt det fyra, sex, veckor innan till honom hade han tittat på en medlidsamt och sagt jaa ja dra den där om Snövit och de sju dvärgarna också. Och du kan ju tänka dig själv, ett sånt projekt som har med båtbygge att göra, plötsligt är det inte bara båten, utan plötsligt är det sjömanskap, en kille som plötsligt gör färdbevis - går och lär sig navigation. Jag berättar för honom att jag har en navigationsbakgrund som är strålande... vid första mötet med svensk skärgård, det var när jag kom hit från Tyskland och när jag inte kom fram dit jag planerat därför att vattnet såg likadant ut överallt... så på morgonen, halv fem, kom en fiskare och jag frågade honom: Var är jag någonstans? Då sa han: Har du inget sjökort? Jo, jo jag har ett sjökort. Då såg han efter och sa: Om sjökortet varit 1/2 meter längre så vore du här.

Det här är en typisk berättelse i vilken pedagogisk fantasi och teknik synliggörs. I just det här sammanhanget i relation till pedagogiska interventioner för enskilda elever men man kan lika gärna tänka sig berättelser som skildrar hur någon arbetat med temperament eller läs- och skrivinläring eller vad som helst. Det som gör den här sortens berättelser till kunskapskällor är att för en pedagog som arbetar med pedagogiska interventioner för enskilda elever så säger allmänna uttalanden om att individualisera undervisning praktiskt taget inget jämfört med vad en serie omsorgsfullt utvalda berättelser kan göra. Jag menar att en av vår tids uppgifter är att i

analogi med sagosamlarna på 1800-talet ägna tid och energi åt att samla pedagogiska berättelser från de gamla pedagoger som ur en sorts praktisk klokhet kan se tillbaka på sitt arbete.

Praktiskt orienterad kunskap är svår att förmedla och går lätt förlorad, särskilt på områden som berör andra människor såsom vård och utbildning. Än så länge är den här sidan av pedagogisk kunskap, också inom Waldorfskolerörelsen, både underteoretiserad och underutvecklad.